

ZEKÂ VE YARATICILIK

Doç. Dr. Neriman SAMURÇAY (*)

İnsana değgin bilimlerin örneğın psikoloji, sosyoloji, siyasal ekonomi alanlarında zaman zaman, sürekli ya da kısa ömürlü uğraşı modalarına, başka bir deyimle güncel meraklara rastlıyoruz. Gerçekten de, son zamanlarda psikolojide zekâ bölümü (Z.B.); gençlere ilişkin suçluluk; insan, hayvan ve makina arasındaki ilişkiler; yorgunluk; saldırganlık; kaygı sorunu ile ilgili pek çok araştırma yapılmaktadır. Şu kısa sıralama, ard arda gelen modaların, genellikle aktüalitenin ilk düzeyinde yer aldığını göstermektedir. Çünkü içinde yaşadığımız toplumda, nisbeten yeni olaylar yeni sorunlar oluşturuyor, bu sorunlar da bilimsel araştırmalara konu oluyor böylece.

Kısaca hatırlatmaya çalıştığımız bu hususlar, çok yaygın bir görüşe karşıt olarak, bilimsel incelemelerin, ne olursa olsun faydacı olmaktan uzak kalamadığına da işaret etmektedir. Bir bilgin, bir araştırmacı, ancak içinde yaşadığı toplumun çerçevesi içinde ve belli bir zamanda ona, kendini doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak kabul ettiren sorunları ele alır. Onaltıncı Yüzyılda astrominin önemli ilerlemeler kaydetmesi bir rastlantı değildir kuşkusuz. Kendi yolunu bulmak için daha ileri yöntemlere gereksinme duyan gemicilik o dönemde, astronomiyi daha ileri aşamalar yapmaya zorlamıştır diyebiliriz. Örneğın, genel termodinamik Ondokuzuncu Yüzyılda, buhar makinasına temellendirilmiş sanayinin, bu alandaki çalışmaları harekete getirmesiyle gelişebilmiştir. İnsan bilimleri alanındaki araştırmaların pek çoğunda böyle bir kaygının bulunması, konunun gerektirdiği bir husustur. Kuşkusuz, bütün araştırmalar faydacı bir amaçla oluşur demek istemiyoruz. Ne var ki insana ilişkin bilimlerde çoğunlukla bu amaç, bilimsel incelemelere hız vermiştir. Tümüyle düşünüldükte, topluma kendi kendilerini kabul ettiren sorunların çözümüne uğraştıkları ölçüde araştırmacılar, fayda gözeten çalışmalarda bulunuyorlar demektir.

(*) A. Ü. Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Öğretim Üyesi.

Psikolojide aşağı yukarı onbeş yıldan beri zekâ ve yaratıcılık arasındaki ilişkiler konusundaki araştırmaların, yayınların önemli bir biçimde arttığını izlemekteyiz. Bu araştırmalar, öğretim ve eğitim sistemini gerek yöntem, gerekse içeriği yönünden tüm değiştirme eğiliminde olduğu için, uygulama alanlarını etkileyecektir.

«Zekâ ve yaratıcılık» arasındaki ilişkilere değgin yeni araştırmalara yol açan güncel sorunların neler olabileceği sorusunu dört noktada yanıtlayabiliriz :

1) Zekâ ile yaratıcılık arasındaki ilişkiler sorunu gerçekte çok eski bir konudur. Özel bir yeteneğe, dehaya sahip bireylerin yaratıcı yönlerini daha iyi tanımaya yönelik bu sorun, aşağıda kısaca belirtmeye çalışacağımız diğer iki sorundan yararlanarak aktüalite yüzeyine çıkmıştır.

2) Zekâyı ölçen testler alanında gittikçe artan tedirginliğin, kaygının böyle bir soruna yol açtığı söylenebilir. Zekâ testlerine ilişkin uygulamalar elli yılı aşkın bir zamandan beri doyurucu sonuçlar vermekteydi. Ne var ki bu testlerin kullanılışı giderek yaygın bir duruma geince, yöntemleri arıtmak zorunda kalındı, böylece de, bu testlerin temelinde bulunan bir çok varsayımların yeniden gözden geçirilmeleri, ya da değiştirilmeleri gereği duyuldu.

3) Üçüncü, belki de en önemli nokta, giderek bilgi ve teknik esasına dayanmakta olan toplumumuzun, bilgin ve teknisyen olmaya yetenekli çok sayıda bireye gereksinme duyduğudur. Bu nedenle, bilim ve teknik konularına ilişkin personelin sečilmesi çok önemli bir sorun durumuna gelmiştir. Zekâyı berlemeye yönelik geleneksel ölçütlerin artık tutulamayacağı, yaratıcı zekâyı ölçülebilecek diğer kriterleri aramak gerektiği düşüncesi, zekâ ve yaratıcılık konusundaki araştırmaların yeniden ele alınmasına yol açmıştır.

4) İçinde yaşadığımız toplumun öğretim ve eğitim sistemi, esas itibariyle «entellektüalist» bir nitelik taşır. Oysa, söz konusu toplumun gereksinmeleri, bireylerdeki yaratıcı gücün ortaya çıkarılmasına ilişkin araştırmaları destekleyecek, hızlandıracak niteliktedir. Bu nedenle, öğretim sisteminin, gençlerde yaratıcılığı eğitmek açısından yeniden yönlendirilmesi gereklidir.

Bu dört noktayı açıklamaya girişmeden önce, zekâ ve yaratıcılık terimlerinden ne anladığımızı belirlemek yerinde olur. Bu konuda vereceğimiz tanımlamalar ya da sınırlamalar kuşkusuz, yıllardan beri bu alanda tartışmaları sürdüren uzman kişilerin beklentilerini karşı, layamayacaktır. Halen çok moda olmasına karşın, bilimsel tanımların esas soruna ilişkin kesin bir bilgi sağlamayacağını bilmekle beraber,

hiç olmazsa, aşağı yukarı zekâ ve yaratıcılıktan ne anlaşıldığını belirtmeyi faydalı bulmaktayız.

Zekânın pek çok tanımları arasında şu noktaları temele almak istiyoruz :

a) - Yeni şeyleri süratle öğrenme yeteneği; b) - soyutlamaları, simgeleri, ilişkileri anlamak ve kullanmak yeteneği ; c) - yeni ve karmaşık bileşimleri icad etme yeteneği ; d) - düşünceyi belli bir yönde tutma yeteneği ; e) - farklı verileri kontrol etmek, eleştirmek yeteneği.

Bütünüyle ele alındığında bu hususların, zekâyı yeterince belirleyebileceğini sanırız. Üçüncü nokta yani «icat», hemen hemen sadece **Binet**'nin zekâ tanımında vardır.

Bilindiği gibi, zekâ ile ilgili faaliyetlerin bir çok yanları ve çeşitli etkenleri vardır. Doğru algılama ve bellek, sadece zekâyı ilişkin işlemlerin koşulları olarak kabul edilebilirlerse de, bizzağ zekâyı oluş turmazlar.

Bir çok araştıracının zekâ tanımında yer alan «yeni durumlara uyma» hususunu zekâyı belirleyici olarak kabul etmedik, tanımın dışında bıraktık. Çünkü bize öyle geliyor ki birey, zihinsel yeteneklerle hiç bir ilişkisi olmayan etkinlikleri, örneğin karakterinin özel niteliklerini kullanarak da, yeni durumlara uyabilir.

Yaratıcılığa gelince, onu tanımlama ve sınırlama belki daha da güç bir iş. Çünkü yaratıcılık kavramı, hem bilim, hem de san'at alanlarında söz konusu olan yaratma yeteneğini içeriyor. En geniş anlamıyla yaratma yeteneği, az çok bir amaca yönelik, yeni ve orijinal fikirler, ürünler, bileşimler ortaya koyabilme kapasitesidir. Örneğin bir sanatçı için amaç, kendine özgü ruhsal durumları anlatabilme tir. Bu tanıma göre yaratıcılığın temel iki terimi, yeniliği ve orijinalliği olmuş oluyor. Yaratıcılığın çeşitli tanımları, bu iki terimin dışında, yeni sorunlar karşısında duyarlık, esneklik, verilerin özümlemesi gibi anlatımlara baş vurur. Yaratıcı etkinliğin **bir amaca yönelmiş olması** niteliği kuşkusuz onu, boş bir fanteziden ayırt etmede yardımcı olacaktır.

Şöyle ilk bakışta, zekâ ile yaratıcılık arasında sıkı bir ilişkinin var olduğu görülüyor. Gerçekten, zeki bir kimsenin büyük bir olasılıkla yaratıcı olduğu ya da özellikle bunun tam tersi, yaratıcı olmayan bir kimsenin zeki olmadığı söylenebilir. Ancak, bu konuda yapılan yeni araştırmalar, zekâ ve yaratıcılık arasında oldukça yüksek bir korelasyon saptamakla beraber, bu ilişkinin mutlak olmaktan uzak olduğunu da belirtmekte. Yaratıcı bir kişinin, belli bir sınırın üs-

tünde zekâya sahip olmasından söz edilebilir. Ancak, üstün bir yaratıcının ille de yüksek bir zekâ düzeyinde olması gerekmez.

Zekânın, pratik olduğu kadar kuramsal açıdan da kavranabilmesi için önemli sonuçlar ortaya koyan bu görüş üzerinde biraz daha derinleşelim. Buraya kadar, yaratıcılık kavramını nasıl tanımlayabileceğimizi gördük. Yaratıcılığın yorumunu yapmaya çalışırken, kendinizi, bir yandan çağdaş düşünceyi durmaksızın etkileyen felsefi kavramlar, diğer yandan da kendini tamamlamaya çalışan bir dizi psikolojik yorumlar karşısında bulduğumuzu da ayrıca belirtmek isteriz.

Bir ozanın, bir sanatçının yaratıcılığı, bir peygamberin bir filozofcun yaratıcılığında olduğu gibi «ilahî», doğa üstü bir ilham gerektirir fikri, belki de en eski düşünce biçimlerinden biridir. Bu düşünüyü, **Socrates**'de, **Platon**'da, **Garyle**'de ve diğer bir çok filozofta buluyoruz. İon adlı yapıtında **Platon**: «Ozan, sanat aracılığıyla değil, ilahî bir kudret sayesinde tecrennüm etmektedir» diyor. Çağdaş düşünürler, aynı fikri, daha farklı bir terminoloji ile anlatmaya çalışıyorlar. **Jacques Maritain** «üstün varlığın ilâhî bilinçdişi»ndan söz ediyor ve bunu, **Freud**'ın cinsel kaynaklı libidosunu içeren bilinçdişine karşıt olarak kabul ediyor. Aynı çizgide olmak üzere **Pitrim A. Sorokin**, doğa üstü bir erki, bilinç düzeyinin üstünde ele alıyor (*Supra sensible - supra naturel*).

Kökene bakımından ta eski çağlara inen ve XIX. Yüzyılda çok yaygınlaşan bir gelenek, yaratıcılığı dehâyı bir tür delilik olarak düşünmüştür. **Platon** ve özellikle **Aristoteles** tarafından geliştirilen bu görüş, dehâ yoluyla yaratmanın temelinde delilerin usdışı eylemlerini andırır hususlar üzerinde ısrar eder. Filozofların yanısıra ozanların da bu tezi savunduğunu görmekteyiz. **Baudelaire**: «Bu gece deliliğin nefesi üstümden geçti» derken, yaratıcılık ile delilik arasındaki sıkı ilişkiye işaret ediyor bir anlamda. **Freud** ve izleyicilerine göre sanat yapıtı, sanatçının iç çatışmalarını anlatım ve bir tür, yanıt yaratarak arınma aracıdır.

Bergson gibi bazı modern filozoflar, insana değgin yaratıcılıkta, yaratıcı kuvvetlerin tüm hayata uzanması, yaşamla adeta içi içe olması niteliğini görürler. **Bergson**'a göre yaratıcı evrime özgü yaşam atılımı (élan vital), durmadan yeni biçimler oluşturur, yaşamın yeni biçimlerini icadeder. **Whitehead** gibi diğer çağdaş filozoflar, insan yaratıcılığında, var olan her şeyde kendiliğinden mevcut kozmik, evrensel bir yaratıcılık ifadesi bulurlar.

Özet olarak diyebiliriz ki filozofların farklı düşünceleri yaratıcılık konusundaki psikolojik teorileri belli bir ölçüde etkilemişlerdir.

Ancak, psikologların bugün uğraştıkları konu, zekânın klasik anla mıyla orta zekâ düzeyinde bulunan, bireydeki yaratıcılıktır. **Alfred Binet**'nin çalışmalarından beri, bireylerin zihin seviyesini ve özellikle bireyler arası farklılıkları ölçen testler yıllar boyunca yeterli sayıldı. Gerçekten, iyi seçilmiş ve iyi yorumlanmış testler, insan davranışının çeşitli yönlerini değerlendirebilir, deneğin o andaki ve gelecekteki durumu hakkında prediksyonda bulunabilir. Örneğin okula yeni giren bir çocuğun hangi alanlarda kuvvetli, hangilerinde zayıf olduğu, başarı testleriyle saptanabilir. Eğitimi esnasında, öğretmeni, bu öğrencinin gelişmemiş yetenekleriyle ilgilenebilir. Belirli bir süre sonunda kendisine ikinci bir başarı testi verilerek gösterdiği gelişme kaydedilir. Son yıllarda, psikoloji biliminde ölçmeye karşı artan aşırı ilgi, maalesef, insan davranışını bazen yanlış anlaşılması sonucunu doğurmuştur.

Bilindiği gibi, genel zekâ testlerinde elde edilen sonuçlar sayısal olarak ifade edilirler. Örneğin, bir çocuğun kronolojik yaşı doğuştan itibaren yaşadığı yılların toplamıdır. Ol veya başka bir ifadeyle zekâ bölümü (Z.B.), deneğin testteki başarısına tekabül eden zekâ yaşının kronolojik yaşa olan nisbetidir. Bunu formülleştirmeye çalışalım:

$$Z.B. = \frac{\text{Zekâ yaşı}}{\text{Kronolojik yaş}} \times 100$$

Görülüyor ki «ortalama» burada 100 sayısı ile ifade edilmiştir. Belli bir örneklemin % 50 si bu ortalama çevresinde yer alır, yani Z.B. 90 - 110 arası normal alan sayılır. Bir öğrencinin, orta öğretimi izleyebilmesi için 110'un üstünde Üniversite öğretimi yapabilmesi için de 130'un üstünde Z.B. ne sahip olması gerekli görülür. Kuşkusuz, bu konu anlatmaya çalıştığımızdan çok daha fazla karmaşıktır. Bir deneğin zihinsel başarısının tanımında, sadece Z.B. nün tekabül ettiği terimi kullanmak yanlıştır. Deneğin başarısında, sahip olduğu Z.B. kadar, kişilik çizgileri, ilgileri de büyük ölçüde rol oynayacaktır. Bir insanın Z.B.'nün fazlasıyla yüksek olması, o insanın diğerlerinden üstün bir varlık olduğu anlamına gelmez.

Daha önce de söylediğimiz gibi, test sonuçlarının ışığı altında yapılan ön tahminler genellikle tatmin edicidir. Kuşkusuz, belirli bir ölçüde yanılma yüzdesi her zaman için söz konusudur. Ancak bu yanılmanın, sadece okul başarılarının göz önüne alınmasıyla ortaya çıkacak yanılmaya nisbetle çok az olduğu bir gerçektir. Bu konuda asıl sorun, testler aracılığıyla yapılan bir ön tahmini kanıtla-

mayan durumları yorumlayabilmektedir. Örneğin zekâ bölümü yüksek bir deneğin okulda başarı gösterememesi, veya bunun tam tersi, normal zekâ düzeyine sahip bir kimsenin, yeteneklerinin çok üstünde başarı göstermesi. Geleneksel olarak bu durumlar, söz konusu deneklerin karakter çizgileri, ilgileri açısından yorumlanır. Bir çok vakalarda, bu açıklama biçimi geçerli olabilir de. Ancak, yeteneklerle başarılar arasındaki uyumsuzlukların sadece bu açıdan açıklanması hiç de yeterli değildir.

Yukarda sözü edilen uyumsuzluklar, birkaç yıldanberi sürdürülen araştırmalar sonucunda, **yaratıcılık** terimini oluşturan faktörlerle açıklanmaya çalışılmaktadır.

Zihinsel etkinliklerde, önemli iki düşünce tipinden söz edilebilir: Yakınsak düşünce ve ıraksak düşünce (La pensee convergente, La pensee divergente). Z.B.'nü değerlendirmek için oluşturulmuş testler sadece yakınsak düşünceyi göz önüne almaktadırlar. İçlerinde ıraksak düşünceye çok az ölçüde değinen testler olmakla beraber, söz konusu düşünme biçimini değerlendirecek ölçüde değildir.

Yakınsak düşünce, alışılmış ve beklenen yanıtlara yönelmiştir önceden belirli olanı öğrenmeye, bilineni saklamaya özgüdür. Yakınsak düşünce, **güvenli, yöntemli, tutucu** bir düşünme biçimidir. Yakınsak zekâ, bilinenlerle yeni şeyler yaratmaktan daha çok, var olan, bilinen kategorileri genişletmek amacındadır.

Buna karşın, ıraksak düşünce bilineni, öğrenilmiş olanı eleştirir, gerekirse düzeltir, olabilecek konusunda düşünür, belirli olmayan alanlarda dolaşmak eğilimi gösterir. Bilinmezler ve tehlikeler onun en büyük ilgi kaynağıdır. Beklenmeyen, ve bilinmeyen, ıraksak zekâyı kamçılar. ıraksak düşünce, belirsizlik ve kuşkululuk karşısında harekete geçer. Özetlersek, yakınsak zekâ (intelligence convergente) önlemleri olmanın, gerçekliğin düşüncesi; ıraksak zekâ (intelligence divergente) ise, tehlikenin, kaygının, belirsizliğin düşüncesidir.

Diğer bazı yazarlar, düşüncenin bu iki tipine başka adlar vermişlerdir. Örneğin **A.H. Maslov**, güvenlik (securité) ve büyüme (croissance) düşünce tipleri; **C.R. Rogers**, savunucu (défensive) ve açık (ouverte); **E.G. Schachtel**, otosantrik (autocentrique) ve allosantrik (allocentrique) düşünme tipleri terimlerini kullanırlar. **A.Koestler** ise tüm yaratıcı süreçleri, deneyin farklı iki düzeyini birleştirme yeteneği olarak görür ve buna «bisociation» adını verir.

Çeşitli araştırmacılar tarafından verilen adlar, kullanılan terimler ne olursa olsun, gerçekte, bilinenlerle **beklenen** bir yanıt oluşturmak

yeteneği var, buna yakınsak zekâ ediyoruz. Bir de, bunun dışında, bi-
linenlerle **beklenmedik** yanıtlaa yönelen iraksak zekâ söz konusu.

Bu ana dşnlerin yönettiği araştırmalar, pek çok yazar tara-
fından, çeşitli görüş aıllarında ele alınmıştır. **J.P. Guilford** tarafın-
dan ileri sürülmüş zekânın yapısı, kuramı üzerinde biraz duralım.

Guilford, zekâyı üç boyutlu bir anlamda ele almaktadır :

- 1) — Sayısı 5 olan zihinsel işlemler
- 2) — 4 kategori içeren işlemlerin içeriği
- 3) — 6 türü bulunan rnler.

Zekâ yapısının bu 3 boyutlu modeli, işlemler (5), içerik (4).
rnler (6) olmak üzere 120 bileşim sağlamaktadır. **Guilford'a** göre
şimdilik 50 tanesini bildiğimiz bu 120 bileşimin herbiri, özel bir test-
le ölçülebilir ve zihinsel bir için belirli bir tipini anlatır.

işlemlerin boyutu, bu sınıflamanın en önemli yanını oluşturur

- 1) — Bellek
- 2) — Kognitif (bilişsel) işlemler (olayları, bilgileri anlamak, tek-
rar tanıma, keşfetme)
- 3) — Yakınsak düşünce (bilgilerden doğru yanıtlaa geçme)
- 4) — Değerlendirme (bilgilerin, fikirlerin gerçekliği, uygunlu-
đu, doğruluğu ile ilgili kararlar alma)
- 5) — Iraksak düşünme (ğrenimiş bilgilerden diğer bilgileri ı-
karmaya da belirli verilerden hareket ederek, eksiksiz, tam zn
yolları bulma).

Guilford'a göre zekânın geleneksel testleri ilk dört işlem kate-
gorisi üzerine temellendirilmiştir. Iraksak düşünce işlemlerine nadi-
ren yönelirler. Bu nedenle, Z.B.'n değerlendirmeye özgü testler, đ-
retim ilkelerimize ve pedagojik yntmlerimize sıkı sıkıya bağlıdır.
Guilford'un görüşü bizi, zekâ tanımında **kavrayış, yn** ve **eleştirici**
nek değil, fakat test oluşturmak temeline oturtulmuş zekâ kuramla-
rınca ihmal edilen en önemli yanlarından biridir.

Iraksak düşünme biçimini, zekânın en önemli yanlarından sayan
Guilford'un görüşü bizi, zekâ tanımında **kavrayış, yn** ve **eleştirici**
kontrol terimlerinin yanı sıra **icat'**ı kesinlikle göz önüne alan **Binet'**
nin zekâ tanımına yaklaştırıyor.

Yaratıcılık'ın zihinsel yapısıyla ilgili bu araştırmaların yanı sıra,
yaratıcı bireylerin kişiliği ile ilgili pek çok incelemeler de yer almak-
tadır. Burada kısaca, Anaokullarından niversiteye kadar çeşitli ku-
ruumlarda yaratıcı öğrencilerle ilgili birkaç inceleme verisini serim-
leyelim.

Bu araştırmaların büyük bir kesimi, öğretmenlerin, ğretim üyelerinin az yaratıcı kimseleri seçtiklerini, yaratıcılık niteliği olanları da tercih etmediklerini ortaya çıkarmaktadır. Testler aracılığıyla, en yaratıcı nitelikte olarak saptanmış öğrenciler, genellikle öğretmenleri tarafından en az tanınmış olanlardır; ya da ğretmenlerinin, okul çalışmalarında isteksiz, yalnız (diğerlerinden ayrılmış), bağımsız, sınıfta bozguncu, düzensiz, garip, toplum dışı yani istenmeyen çocuklar olarak sınıflanmış olduklarıdır. Öğretmenler genellikle, toplumsal olma, ciddilik ve sorumluluk duygularını taşıma, sebat etme gibi uyulaşımcı (conformiste) nitelikleri tercih etme eğilimindedirler.

Bütün bu araştırmalar, içinde bulunduğumuz toplumun zorunlulukları ve yeni gereksinmelerin yarattığı genel durumla başlatılmış görünüyor.

Sanayileşmiş ülkelerin çoğunda, niversite düzeyindeki bir formasyonu gerektiren mesleklerdeki kimselerin sayısı, ülkesine göre, 1950 - 1960 yılları arasında % 30 dan % 45'e yükselmiş bulunmaktadır. Bu durumda 1982 yılında, büyük bir olasılıkla 1960 yılındaki iki katı fazla mühendise, ileri düzeydeki teknisyene, araştırıcıya gereksinme duyulacaktır. Bu durum aynı zamanda, öğretici gruba gereksinmeyi de arttıracaktır (yer, lboratuvar, araç - gereç v.b. den söz etmeksizin). Daha da fazlası, incelemelerin artan güclüğü, öğretmenler kadar, öğrencilerin de daha uzun, daha ileri bir hazırlık yapmalarını gerektirecektir.

Yukarda da açıkladığımız gibi, bizim tüm ğretim sistemimiz, yaratıcılık yönünden yetenekli olanların çoğunluğunu bir tarafa atan, yakınsak düşünce yararına olan yetenekteki öğrencileri tutan, **otriter** kavramlar, düşünceler üzerine kurulmuştur. Dahası, Şimdiki yoklamalar sistemi, çeşitli örneğin sosyo - ekonomik, ailesel nedenlerle ortaya çıkamamış gizil yetenek güçlerini göz önüne almamaktadırlar. Halen yükseköğretim, tüm nüfus evreninin % 3 - 5'ini temsil eden adayları kabul edilebilmektedir (Amerika Birleşik Devletlerinde yaş gruplarının % 20'sinden fazlası kabul edilmek suretiyle bu engel nisbeten azaltılmıştır).

Zekâ ve yaratıcılık arasındaki ilişkilere değgin araştırmalar, geleneksel eğitim ve ğretim anlayışımızı her düzeyde yeniden gözden geçirmek zorunda olduğcumuz gerçeği üzerinde duruyorlar. Çünkü toplumumuz giderek, atılgan, gözü pek, inisiyatifi olan yaratıcı kimselere daha çok gereksinme duymaktadır. Bu nedenle geleneksel sorunlar askıda durmaktayken, birkaç yıldanberi görünüşte yeni, birtakım sorunlar ön plana geçmiş bulunmakta. Örneğin o-

cukta, erginde yaratma ve keşfetme yeteneklerinin eğitilmesi soru nu psiko - pedagojinin en önemli problemlerinden biri durumuna gelmiş bulunuyor. O zaman eğitimin yalnız yöntemlerini değil, içeriğini de gözden geçirmek, düzeltmek, belki de temelden değiştirmek gerekecektir. Çünkü, çeşitli araştırmacılara göre, kuramsal ya da pratik zekâyı geliştirmeye yönelmiş olan bu günkü eğitimimiz ve öğretiminiz, genç zihinlerde yaratıcı, yenilik getirici ne varsa onu bozmağa eğilimlidir. Üstelik bu eğitim, gerçek yeteneklere sahip, ama okul ya da üniversite koşulları çerçevesine giremeyen gençleri, yüksek düzeydeki aşamalardan sistemli biçimde uzaklaştırmaktadırlar. Üniversite giriş sınavları sonuçları bu durumun kanıtı olarak, örnek verilebilir.

Toplumumuz böylece, en çok gereksinmesini duyduğu bir sırada gelişmemiş, ama gelişmeye hazır yeteneklerden kendini yoksun bırakmamaktadır. Öğretim, bir yandan **bilgi** vermek, diğer yandan yeni gerçeklerin **keşfedilmesini, icadedilmesini** isteklendirme görevlerini yapmalıdır. Şimdiki öğretim sistemimiz birinci görevini bir ölçüde gerçekleştirmekte. Ne var ki ikinci görev tümünden bir kenara atılmış görünüyor.

Dinamik olmak, durmadan değişen çağdaş dünyada canlı kalmak isteyen bir toplum, öğretimin bu iki ucu arasında, görünürdeki çelişmeyi aşmalıdır. Bu noktaya varmak için yeteneklerin çeşitliliğini hesaba katmasını bilen ve onların geliştirilmelerini olabilir kılan «derinliğine» bir öğretim gerekir. Sözü ettiğimiz bu «derinliğine» ele alınmış öğretimin boyutları **tecessüs** (başkalarının düşüncelerini merak etme), **gözlem** (izlenimlerini kaydetme) ve **icat** (yeni ve orijinal bileşimler yapabilme) etkinliklerinden oluşur.

Çağdaş öğretim, her bireyde, onun tüm gizil yetenek güçlerini düzenli bir biçimde geliştirmekle görevli olmak zorundadır. Bu anlamda, yeni öğretim ve eğitim sistemi, daha az uzlaşmalı yetenekleri geliştirmek lehinde hazırlanmış, esnekliği olan programlar yaratmak temeline dayanarak, insan zihninin daha geniş bir anlayışına sahip olma yolunu tutacaktır.